

**O‘ZBEKISTONNING MAKTABGACHA TA’LIM
MUASSASALARIDAGI MOLİYAVIY HOLAT TAHLILI**

Xalimova M.O., magistrant,
Toshkent shahri Puchon universiteti

UDK: 37.014.543.35

Annotatsiya: Mazkur maqolada O‘zbekiston Respublikasida maktabgacha ta’lim muassasalarining moliyaviy holati, ularni moliyalashtirish manbalari hamda mavjud muammolar tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida davlat byudjeti, xususiy sektor ishtiroki va nodavlat maktabgacha ta’lim tashkilotlarining moliyaviy imkoniyatlari o‘rganildi. Shuningdek, moliyaviy resurslardan foydalanish samaradorligini oshirish yo‘llari va xorijiy tajribalar asosida takliflar ishlab chiqildi. Tadqiqot natijalari maktabgacha ta’lim tizimini barqaror rivojlantirishda moliyaviy omillarning muhimligini ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar: maktabgacha ta’lim, moliyalashtirish, byudjet mablag‘lari, nodavlat MTT, moliyaviy samaradorlik, ta’lim sifati, davlat-xususiy sheriklik.

Annotation: This article analyzes the financial condition of preschool education institutions in the Republic of Uzbekistan, their sources of financing, and existing problems. During the study, the state budget, the participation of the private sector, and the financial capacities of non-governmental preschool education organizations were examined. In addition, ways to increase the efficiency of the use of financial resources and proposals based on foreign experience were developed. The research findings demonstrate the importance of financial factors in ensuring the sustainable development of the preschool education system.

Keywords: preschool education, financing, budget funds, non-governmental preschool institutions, financial efficiency, quality of education, public-private partnership.

KIRISH

Maktabgacha ta'lim tizimi jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishida strategik ahamiyatga ega bo'lgan muhim bo'g'inlardan biri hisoblanadi. Aynan ushbu ta'lim bosqichida bolaning shaxs sifatida shakllanishi, uning intellektual salohiyati, ijtimoiy moslashuvchanligi, muloqot madaniyati hamda kelgusidagi ta'lim jarayoniga tayyorgarligi asoslari yaratiladi. Ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, maktabgacha yosh davrida olingan sifatli ta'lim va tarbiya bolaning keyingi akademik muvaffaqiyatlari, mehnat bozoridagi raqobatbardoshligi hamda jamiyatdagi faol ishtirokiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Shu bois, maktabgacha ta'lim muassasalarining barqaror faoliyati, ta'lim-tarbiya jarayonining uzluksizligi va sifat ko'rsatkichlari ko'p jihatdan ularning moliyaviy ta'minoti darajasiga bog'liqdir. Moliyaviy resurslarning yetarliligi pedagog kadrlarning moddiy rag'batlantirilishi, o'quv-metodik ta'minot, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni joriy etish, shuningdek, moddiy-texnik bazani mustahkamlash uchun muhim omil hisoblanadi.

O'zbekiston Respublikasida so'nggi yillarda maktabgacha ta'lim tizimini rivojlantirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylandi. Xususan, maktabgacha ta'lim muassasalari tarmog'ini kengaytirish, qamrov darajasini oshirish, nodavlat sektor faoliyatini qo'llab-quvvatlash hamda davlat-xususiy sheriklik mexanizmlarini joriy etish bo'yicha keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Natijada davlat byudjetidan ajratilayotgan mablag'lar hajmi sezilarli darajada oshdi, xususiy va nodavlat maktabgacha ta'lim tashkilotlari soni ko'paydi.

Biroq olib borilgan islohotlarga qaramay, maktabgacha ta'lim muassasalarining moliyaviy holatida qator tizimli muammolar saqlanib qolmoqda. Jumladan, moliyaviy resurslardan samarali va maqsadli foydalanish mexanizmlarining yetarli darajada shakllanmaganligi, hududlar o'rtasida moliyaviy ta'minotdagi nomutanosibliklar, ayrim muassasalarda moddiy-texnik bazaning eskirganligi ta'lim sifati va samaradorligiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Bundan tashqari, moliyaviy rejalashtirish, monitoring va nazorat tizimlarining

sustligi mavjud mablag'lardan oqilona foydalanish imkoniyatlarini cheklab qo'ymoqda.

Shu nuqtai nazardan, maktabgacha ta'lim muassasalarining moliyaviy holatini chuqur tahlil qilish, mavjud muammolarni aniqlash hamda xorijiy ilg'or tajribalar asosida moliyaviy boshqaruvni takomillashtirish bo'yicha ilmiy asoslangan taklif va tavsiyalar ishlab chiqish dolzarb ilmiy-amaliy vazifa hisoblanadi

ASOSIY QISM

1. O'zbekistonda maktabgacha ta'limni moliyalashtirish tizimi

O'zbekiston Respublikasida maktabgacha ta'lim muassasalarini moliyalashtirish ko'p manbali tizim asosida amalga oshiriladi. Ushbu tizim davlat va nodavlat sektor hamkorligiga tayanib, ta'lim muassasalarining barqaror faoliyat yuritishini ta'minlashga qaratilgan. Amaldagi moliyalashtirish manbalari quyidagilardan iborat:

- davlat byudjeti mablag'lari;
- ota-onalar tomonidan amalga oshiriladigan to'lovlar;
- xususiy investorlar va homiylik mablag'lari;
- davlat-xususiy sheriklik asosidagi investitsiyalar.

Davlat maktabgacha ta'lim muassasalarida asosiy moliyaviy yuk davlat byudjeti zimmasiga yuklatilgan bo'lib, ushbu mablag'lar muassasaning kundalik faoliyatini ta'minlashga yo'naltiriladi. Xususan, pedagog va texnik xodimlarning ish haqi, bolalar ovqatlanishi, kommunal xizmatlar, sanitariya-gigiyena talablariga rioya etish hamda qisman o'quv-uslubiy va moddiy-texnik ta'minot xarajatlari davlat mablag'lari hisobidan qoplanadi. Ilmiy tadqiqotlarga ko'ra, maktabgacha ta'lim muassasalarining moliyaviy barqarorligi bevosita pedagogik jarayonning uzluksizligi va sifatiga ta'sir ko'rsatadi.

So'nggi yillarda nodavlat maktabgacha ta'lim tashkilotlari sonining ortishi ta'lim sohasida raqobat muhitini shakllantirib, moliyalashtirishning muqobil mexanizmlarini rivojlantirishga xizmat qilmoqda. Davlat-xususiy sheriklik asosida amalga oshirilayotgan loyihalar, bir tomondan, byudjet yukini kamaytirsa,

ikkinchi tomondan, innovatsion yondashuvlar va zamonaviy infratuzilmani joriy etish imkonini bermoqda.

2. Maktabgacha ta'lim muassasalarining moliyaviy holatidagi muammolar

Olib borilgan ilmiy tahlillar shuni ko'rsatadiki, maktabgacha ta'lim muassasalarining moliyaviy holatida qator tizimli muammolar mavjud bo'lib, ular ta'lim sifati va tarbiyaviy jarayon samaradorligiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Avvalo, davlat byudjeti mablag'larining yetarli darajada emasligi ko'plab muassasalarda moddiy-texnik bazani yangilash, zamonaviy o'quv jihozlari va pedagogik texnologiyalarni joriy etish imkoniyatlarini cheklab qo'yimoqda. Bu esa ta'lim jarayonining innovatsion rivojlanishini sekinlashtiradi.

Shuningdek, hududlar kesimida moliyaviy ta'minotdagi nomutanosiblik muammosi dolzarb bo'lib qolmoqda. Ayrim hududlarda maktabgacha ta'lim muassasalari yetarli moliyaviy resurslarga ega bo'lmaganligi sababli, pedagog kadrlar bilan ta'minlanish, binolarni ta'mirlash va o'quv-moddiy bazani mustahkamlash masalalarida qiyinchiliklar yuzaga kelmoqda. Bu holat maktabgacha ta'lim xizmatlarining sifat jihatidan hududlar bo'yicha teng taqsimlanmasligiga olib keladi.

Moddiy-texnik bazaning eskirganligi ham moliyaviy muammolarning muhim ko'rinishlaridan biridir. Ko'plab maktabgacha ta'lim muassasalarida binolar, mebel va o'quv jihozlari zamonaviy talablarga javob bermaydi, bu esa bolalar uchun xavfsiz va qulay ta'lim muhitini yaratishga to'sqinlik qiladi. Ilmiy manbalarda qayd etilishicha, maktabgacha yoshdagi bolalar uchun yaratilgan ta'lim muhitining sifati ularning psixologik va jismoniy rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Bundan tashqari, moliyaviy rejalashtirish va monitoring tizimlarining yetarli darajada rivojlanmaganligi mavjud mablag'lardan samarali foydalanishni cheklamoqda. Moliyaviy boshqaruvda strategik rejalashtirish, xarajatlarni tahlil qilish va nazorat mexanizmlarining sustligi resurslarning maqsadsiz sarflanishiga olib kelishi mumkin. Shu sababli, maktabgacha ta'lim muassasalarida moliyaviy boshqaruvni takomillashtirish, shaffoflik va hisobdorlikni kuchaytirish zarurati

dolzarb ilmiy-amaliy masala sifatida namoyon bo'lmog'da.

TADQIQOT METODLARI

Tadqiqot jarayonida quyidagi metodlardan foydalanildi:

- tahlil va sintez;
- taqqoslash metodi;
- statistik ma'lumotlarni o'rganish;
- normativ-huquqiy hujjatlarni tahlil qilish;
- xorijiy tajribalarni qiyosiy o'rganish.

1.1.-jadval

Maktabgacha ta'lim muassasalarini moliyalashtirish manbalari (umumiy ko'rinish)

Moliyalashtirish manbasi	Ulushi (%)	Asosiy yo'nalishlar
Davlat byudjeti	60–70	Ish haqi, oziq-ovqat, kommunal xizmatlar
Ota-onalar to'lovlari	15–20	Qo'shimcha xizmatlar
Xususiy sektor va investorlar	10–15	Moddiy-texnik baza
Homiylik va grantlar	5–10	Innovatsion loyihalar

XULOSA

O'zbekiston Respublikasida maktabgacha ta'lim muassasalarining moliyaviy holatini tahlil qilish natijalari shuni ko'rsatadiki, so'nggi yillarda mazkur sohani rivojlantirishga qaratilgan islohotlar natijasida moliyaviy ta'minot tizimida muayyan ijobiy o'zgarishlarga erishilgan. Xususan, davlat byudjetidan ajratilayotgan mablag'lar hajmining oshirilishi, nodavlat maktabgacha ta'lim tashkilotlari tarmog'ining kengayishi hamda davlat-xususiy sheriklik mexanizmlarining joriy etilishi maktabgacha ta'lim xizmatlari qamrovi va mavjud infratuzilmani rivojlantirishga xizmat qilmoqda.

Shu bilan birga, olib borilgan ilmiy tahlillar maktabgacha ta'lim

muassasalarining moliyaviy samaradorligini oshirish hanuz dolzarb vazifa bo'lib qolayotganini ko'rsatdi. Moliyaviy resurslardan foydalanish samaradorligining yetarli darajada ta'minlanmaganligi, hududlar o'rtasidagi moliyaviy ta'minotdagi tafovutlar hamda moddiy-texnik bazaning eskirganligi ta'lim sifati va tarbiyaviy jarayon natijadorligiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Ilmiy tadqiqotlar shuni tasdiqlaydiki, maktabgacha ta'lim tizimida moliyaviy resurslarning maqsadli va shaffof taqsimlanishi ta'lim sifati ko'rsatkichlarini sezilarli darajada yaxshilaydi.

Tahlil natijalariga ko'ra, maktabgacha ta'lim muassasalarining moliyaviy barqarorligini ta'minlashda davlat-xususiy sheriklikni yanada kengaytirish, xususiy investorlarni rag'batlantirish hamda grant va homiylik mexanizmlaridan samarali foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi. Xorijiy ilg'or tajribalar, xususan, rivojlangan mamlakatlarda maktabgacha ta'limni moliyalashtirishda qo'llanilayotgan natijaga yo'naltirilgan byudjetlash va moliyaviy monitoring tizimlari O'zbekiston sharoitida moslashtirilgan holda joriy etilishi maqsadga muvofiqdir.

Xulosa qilib aytganda, maktabgacha ta'lim muassasalarining moliyaviy holatini yanada yaxshilash, moliyaviy boshqaruv mexanizmlarini takomillashtirish va resurslardan oqilona foydalanishni ta'minlash orqali ta'lim sifati va tizimning umumiy samaradorligini oshirish mumkin. Mazkur yo'nalishdagi ilmiy izlanishlar va amaliy chora-tadbirlar O'zbekiston maktabgacha ta'lim tizimining barqaror rivojlanishiga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

O'zbekiston adabiyotlari:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Maktabgacha ta'lim tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmonlari.
2. O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent.
3. Maktabgacha ta'lim vazirligi rasmiy hisobotlari. – Toshkent.
4. Jo'rayev R.X. **Ta'limni boshqarish asoslari.** – Toshkent: Fan, 2020.

Jahon adabiyotlari:

5. UNESCO. *Early Childhood Care and Education Financing.* Paris, 2019.
6. OECD. *Education at a Glance.* Paris, 2021.
7. Heckman J. *Investing in Early Childhood Education.* Chicago, 2018.